

ПОЛІТИКА США У ЧОРНОМОРСЬКО-СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ РЕГІОНІ В ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

***Анотація.** У статті на основі дипломатичних документів та наукової літератури проаналізовано головні напрямки політики Сполучених Штатів Америки у Чорноморському регіоні та Східному Середземномор'ї в період Першої світової війни. Наголошується, що офіційний Вашингтон, маючи найпотужнішу економіку та величезний торговельний флот, був зацікавлений у свободі мореплавства зокрема протоками Босфором та Дарданеллами.*

До вступу у війну США проводили активну дипломатичну діяльність у регіоні, зокрема зусиллями посла в Константинополі Генрі Моргентау, який ретельно відслідковував перебіг подій та інформував про це Вашингтон.

Після вступу США у війну в квітні 1917 року, зростанням їх внеску у перемогу над Четвертим союзом, американська дипломатія змогла кардинально змінити підходи до майбутнього повоєнного врегулювання й наполягти, що стратегічно розташовані Константинополь та Чорноморські протоки не повинні бути передані жодній з провідних держав, а мають бути поставлені під міжнародний контроль з метою забезпечення вільного мореплавства та балансу сил на Чорному морі, Малій Азії та Близькому Сході. Політика президента В. Вільсона у цьому регіоні розглядається в контексті його намірів забезпечити не лише американські національні інтереси, але й запобігти світовим збройним конфліктом у майбутньому, створити міжнародну систему упередження руйнівних війн, агресивних дій як окремих держав, так і військово-політичних альянсів.

***Ключові слова:** Середземномор'я, Чорне море, Константинополь, Босфор, Дарданелли, США, Перша світова війна.*

Перша чверть ХХ століття була епохою кардинальних змін у світовій політиці. Все більшу роль на міжнародній арені почали грати такі нові, динамічні, економічно могутні наддержави як Німеччина та Сполучені Штати Америки. Зайнявши ключові позиції у власних регіонах ще в останній третині ХІХ ст., Берлін та Вашингтон на початку ХХ ст. кинули виклик таким світовим державам, як Велика Британія та Франція також і в колоніальних, морських питаннях. Водночас, США мали особливу, досить оригінальну і як виявилось ефективну зовнішньополітичну стратегію. Формувалася вона ще з часів першого президента Дж. Вашингтона (1789-1787), який неодноразово наголошував, що його країна повинна утримуватись від втручання у конфлікти, війни європейських держав, що дозволить підтримувати з ними передусім вигідні торговельні відносини, а також не витратити молодій державі надто багато коштів на оборону. У першій чверті ХІХ ст. США вже достатньо зміцнилися щоб претендувати на домінуючу роль у Північній та Латинській Америці, Карибському басейні. Зокрема президент Джеймс Монро в своєму посланні до Конгресу 1823 р. застеріг великі держави від поширення їхнього впливу в Західній півкулі. Щоправда стверджувалося, що і

Сполучені Штати не будуть вести активну зовнішню політику у Східній півкулі [1; 8].

З початку ХХ ст. коли загострилося змагання провідних морських держав у збільшенні потужних військово-морських сил, основу яких складали надпотужні кораблі нового класу – дредноути, Вашингтон включився у ці перегони. Найбільша у світі індустріальна міць дозволяла американцям асигнувати значні кошти на військово-морські потреби. Вже за президента Т. Рузвельта США за кількістю дредноутів та наддредноутів вийшли на друге, після Великої Британії, місце у світі. Проте, разом із нарощуванням військового потенціалу, американська політична та військова еліта рахувалися із традицією закладеною з часів початку незалежності та й платники податків вимагали обмеження військових витрат. То на початку Першої світової війни Вашингтон вже поступався за потужністю свого флоту не лише Лондону, але й Берліну. Однак, новий президент В. Вільсон (1913-1921 рр.) розглядав США вже як світову державу, що має брати участь у вирішенні ключових міжнародних проблем [8; 9]. Одним з таких питань, що належали до сфери американських національних інтересів було забезпечення свободи мореплавства, зокрема і в Чорноморсько-Середземноморському регіоні, що цілком залежало від режиму проходження кораблів через протоки Босфор та Дарданелли [10, с. 686-687].

Зважаючи на економічний потенціал США та їх військовий внесок у перемогу Антанти на заключному етапі війни, Вашингтон мав вагомий вплив на вироблення принципів врегулювання у Чорноморсько-Середземноморському регіоні й передусім стосовно режиму мореплавства протоками Босфором й Дарданеллами, а також визначення статусу Константинополя. Тому у запропонованій статті робиться спроба дослідити зусилля американської дипломатії щодо вирішення цих проблем у період Першої світової війни та визначення подальшого врегулювання в регіоні.

Американська історіографія та публіцистика звернула увагу на загострення «східного питання» ще після Балканських війн 1912-1913 рр. Напередодні Першої світової війни в американських як дипломатичних, так і академічних колах передбачалося, що загальноєвропейський конфлікт буде невідворотний, оскільки на поч. ХХ ст. австрійсько-угорська експансія на Балканах та німецьке проникнення до Османської імперії перетнулися із головним вектором російських експансіоністських устремлінь в напрямку Босфора та Дарданелл [45].

Американська історіографія міжвоєнного періоду, досліджуючи проблему Проток, акцентувала увагу на необхідності її розв'язання згідно підходів США, тобто забезпечення свободи мореплавства, демілітаризації й нейтралізації стратегічно важливих водних шляхів. Наприклад Дж. Шотвелл у книзі «Коротка історія питання Константинополя та Проток» стверджував, що на Босфорі та Дарданеллах перетнулися інтереси надзвичайно потужних етнічних, політичних та економічних утворень, а саме Росії, країн розташованих у Дунайському басейні та Балканах, мусульманської Азії, а також Великої Британії та Франції. На думку автора спроба однієї з держав підпорядкувати Протоки спричиняли гострі міжнародні кризи протягом кількох століть. Тому, щоб запобігти цьому в подальшому великі держави повинні вдатися до спільного контролю над Чорноморськими протоками [46].

Професор університету Берклі У. Девід у книзі «Європейська дипломатія і східне питання 1906-1909 рр.» зауважував, що авантюристичні спроби царської дипломатії змінити на користь Росії режим Проток спричинили Боснійську кризу, яка поклала край «європейському концерту», чітко означила поділ Європи на два ворожі табори й посилила гонку озброєнь [26].

Провідний американський історик С. Фей у своїй фундаментальній праці «Походження світової війни» наголошував, що посилення традиційного прагнення Росії виконати «свою історичну місію» й взяти під контроль «ключі від власного дому», тобто Босфор та Дарданелли, було однією з головних причин світової війни. Автор доводив, що непоступливість царського уряду під час передвоєнної липневої кризи 1914 р. пояснюється його бажанням захопити Чорноморські протоки, скориставшись загальноєвропейською війною [16].

У другій половині ХХ ст. проблема Чорноморських проток розглядалася у значній кількості американських наукових праць. Г. Говард у монографії «Туреччина, Протоки і політика США» зауважував, що Сполучені Штати не сприймали будь-яких обмежень свободи судноплавства, в тому числі військово-морського, через Чорноморські протоки й тому дуже критично ставилися до конвенцій 1841 р., 1856, 1871 рр., які визначали режим Проток [33].

Американський дослідник Р. Голікц у статті «Росіяни не повинні отримати Константинополь» стверджував, що Османська імперія, щоб протидіяти експансії Росії до Константинополя та Чорноморських проток змушена була шукати захисту спочатку у Франції та Великої Британії, а згодом Німеччини [31].

Американські вчені С. Сміт та Р. Рензі у своїх статтях, присвячених питанню Босфора та Дарданелл, висвітлили успішну діяльність лондонської дипломатії щодо використання проблеми Проток для того, щоб спонукати Росію активізувати її зусилля у війні з Німеччиною і Австро-Угорщиною і таким чином полегшити становище країн Антанти на західному фронті [44; 47].

Американські історики Л. Еванс, Р. Варф та Дж. Лендмен, досліджуючи міжнародні відносини в період Першої світової війни, дотримувались думки, що США після приєднання до Антанти намагалися переорієнтувати політику її членів із анексіоністських прагнень до вирішення болючих, конфліктних питань, в тому числі Константинополя, Босфора та Дарданелл, на основі принципів, які б влаштували всю світову спільноту та забезпечили тривалий, міцний мир. Зокрема ці автори зауважували, що базові пропозиції щодо врегулювання проблеми Чорноморських проток були викладені у славнозвісних 14 пунктах президента В. Вільсона [36; 37; 48].

Аналізуючи сучасну американську історіографію варто звернути увагу на монографію Р. Боброффа з красномовною назвою «Шлях до слави. Остання Російська імперія і Турецькі Протоки». Автор цієї праці акцентував увагу на тому, що прагнення Росії підпорядкувати Чорноморські протоки було для неї життєво необхідним завданням, оскільки у іншому випадку контроль над цими стратегічними водними артеріями перебрав би її суперники [23]. Схожих підходів дотримувався інший американський дослідник російського походження Н. Чіровські [24].

Позиція дипломатії США щодо Чорноморсько-Середземноморського регіону, «османської проблеми» висвітлена у мемуарах американського посла у Османській імперії Г. Моргентау [41; 42] та «Архіві полковника Хауза» [2; 3].

На початку Першої світової війни Османська імперія, як і США зайняла нейтральну позицію. Однак, країни Антанти, як і їхні супротивники центральноєвропейські держави активно намагалися схилити Порту на свій бік. Суперечності між Великою Британією та османським політикумом та громадськістю спричинило рішення Лондона відмовитись від продажу османським ВМС двох дредноутів збудованих та британських верфях.

Американський посол у Константинополі Г. Моргентау активно аналізував ситуацію та зазначав: «Купівля цих дредноутів не була виключно урядовим заходом. Гроші на це були зібрані по підписці завдяки ентузіазму багатьох, патріотично налаштованих людей, які були переконані, що, завдяки цим кораблям, їхня країна поверне собі нещодавно захоплені Грецією Егейські острови. Агенти заходили до кожного будинку, збираючи там незначні суми. Задля цього влаштовувались спеціальні ярмарки та розваги. Турецькі жінки продавали своє волосся, щоб допомогти спільній справі. У той момент, коли розпочалася війна, Туреччина перерахувала останні кошти за ці кораблі англійським верфям, а турецькі команди вже прибули до Англії, щоб відвести їх додому» [42].

Вищезгаданий британсько-турецький конфлікт дав змогу Німеччині втрутитись у ситуацію й спрямувати до Босфора власні броненосці, запропонувавши їх як компенсацію замість британських. Значно посилив напруженість між Османською імперією та Антантою вхід німецького броньованого крейсера «Гебена» та легкого крейсера «Бреслау» до Чорноморських проток. Далекобійні потужні гармати німецьких крейсерів, які кинули якорі навпроти Константинополя, були також одним з переконливих аргументів впливу Берліна на перебіг подій у Османській імперії. Як писав у своїх мемуарах американський посол у Константинополі Г. Моргентау, досить знаковою була розмова міністра фінансів Джавід-бея з бельгійським дипломатом, під час якої, після того, як османський урядовець висловив «співчуття» своєму візаві з приводу того, що німці захопили Брюссель, бельгієць відповів, показуючи на «Гебен» і «Блеслау»: «Я маю для вас ще жахливіші новини. Німці захопили Туреччину» [42].

На думку американського посла у Константинополі Г. Моргентау, в умовах, коли ставало зрозуміло, що війна буде мати тривалий характер, закриття Дарданелл було «одним з найблискучіших тріумфів Німеччини протягом всієї війни, успіхів її пропаганди, дипломатії і стало головним результатом німецького проникнення (до Османської імперії – авт.)» [42]. За свідченням вищезгаданого дипломата, саме завдяки цьому «Німеччина зруйнувала Росію як економічно, так і військово. Перепинивши експорт російського зерна, вона позбавила Росію необхідного фінансового підґрунтя для ведення війни. Ще більш фатальним було те, що Німеччина таким чином унеможливила постачання Англією та Францією на російський фронт достатньої кількості боєприпасів, конче необхідних для того, щоб зупинити німецький наступ» [42]. Г. Моргентау не безпідставно стверджував у своїх мемуарах: «Причина військового краху Росії у 1915 р. тепер відома – солдати просто не мали боєприпасів, щоб воювати... й досить часто змушені були практично голіруч боротися з німецькою артилерією, а в цей час гори боєприпасів накопичувались у віддалених російських арктичних та тихоокеанських портах, оскільки не було достатньої мережі залізниць, щоб вчасно підвезти їх до поля бою» [42]. Досить характерним був висновок американського посла у

Константинополі, що «закриттям Проток Німеччина завдала Росії більше збитків, ніж трьома мільйонами своїх солдат» [42].

Г. Моргентау вважав введення «Гебена» та «Бреслау» до Проток і закриття Дарданелл ще й особистою перемогою цього німецького посла у Константинополі, який був персонально обраний Вільгельмом II на цю посаду, як, на його думку, один з найбільш обдарованих дипломатів, перевагою якого над іншими була повна безпринципність. Головним завданням, яке він отримав від кайзера, було втягнення будь-якими засобами Османської імперії у війну на боці Німеччини [42].

Один з лідерів молодотурків, керівник правлячої партії «Єднання та прогрес» і водночас міністр внутрішніх справ Таалат-паша після вищезгаданих подій у розмові з американським послом Г. Моргентау відверто зізнався щодо мотивів, якими керувалися прихильники вступу Османської імперії у війну. Він зокрема зауважив: «Росія наш найбільший ворог, якого ми боїмося (через її зазіхання на Константинополь та Протоки – авт.). У цей час, коли Німеччина воює з Росією, ми також можемо завдати їй вагомому удару, щоб позбавити її можливості впродовж тривалого часу робити нам шкоду» [41].

Завдяки дипломатичним зусиллям Г. Моргентау офіційний Вашингтон чудово знав ситуацію в регіоні, що давало можливість грати вагому роль у виробленні умов миру та загалом повоєнному врегулюванні, зокрема на Сході. Американська дипломатія була детально проінформована і про домовленість Лондона й Парижа з Петербургом про передачу Росії Проток після перемоги у війні. Зокрема керівник Форін офісу Е. Грей у розмові з радником президента США полковником Г. Хаузом 7 березня 1915 р. зауважив, що, «якщо віддати їй (Росії – авт.) Константинополь і Протоки, вона погодиться на будь-які інші умови миру» [2, с. 185; 13, с. 203].

Після Лютневої революції в Росії 1917 р. в Петербурзі все гучніше лунали заяви як з боку громадськості, так і уряду про готовність відмовитись від анексії та контрибуцій щоб прискорити мирне врегулювання зокрема й на Сході. Адже росіяни все більше усвідомлювали, що прагнення царизму захопити Протоки втягнуло їх у криваву бійню.

Вищезгадані заяви з Петрограда, а також з Константинополя, які створювали враження можливості нівелювання конфронтації між ними, давали підстави зробити висновок, що це створює сприятливі передумови для відновлення відносин Порту з Антантою й виходу Османської імперії з війни. На думку американського посла у Константинополі А. Елкаса, Вашингтон, який на той час зберігав хороші відносини з Портою, мав з нею численні інтенсивні контакти й навіть надавав гуманітарну допомогу Османській імперії [19, с. 41-44; 28], саме США повинні були допомогти порозумітись країнам Антанти з османським керівництвом [33, р. 38].

Щоправда, як Лондон, Париж, Вашингтон, так і Порту чекала чергова несподіванка з боку Петрограда. Міністр закордонних справ П. Мілюков, у своєму циркулярі від 18 квітня / 1 травня пояснив своїм західним партнерам, що «Тимчасовий уряд, відстоюючи права нашої Вітчизни (Росії – авт.), буде повністю зберігати зобов'язання щодо наших союзників» [12]. Такі твердження вже сприймалися на заході, як прагнення Тимчасового уряду зберегти діючу систему міжсоюзницьких договорів.

Варто наголосити, що невизначеність російського політикуму стосовно Константинополя та Проток після Лютневої революції й, більш того, гостра внутрішньополітична боротьба в Росії з цього питання співпала з посиленням впливу на європейську дипломатію США, які ще 4 серпня 1914 р. оголосили нейтралітет і лише 6 квітня 1917 р. вступили у світову війну. Американська адміністрація послідовно наполягала на інтернаціоналізації та нейтралізації цих територій й намагалась поступово схилити до цієї точки зору Лондон та Париж [22, р. 511; 30, р. 129; 33, р. 37; 39, р. 83]. Ці дії Вашингтона щодо Чорноморських проток, звичайно, можна пояснити не лише турботою про оптимальний устрій для світової спільноти. Адже США були на той час провідною торгівельно-промисловою країною і тому одним з пріоритетів їхньої зовнішньої політики було забезпечення якомога зручнішого функціонування транспортних комунікацій [4, с. 28-37; 37, р. 22].

Крім того американська адміністрація перебувала під відчутним впливом пацифістських антивоєнних організацій, які переконували її, що США не повинні допомагати Антанті розгромити Німеччину та її союзників задля того, щоб дати волю грабіжницьким інстинктам країн-переможців, зокрема стосовно захоплення контролю над стратегічними транспортними шляхами, в тому числі Босфором та Дарданеллами [33, р. 50; 38, р. 93]. Європейські союзники США змушені були прислухатись до, за висловом Д. Ллойд-Джорджа, пацифістських та антимілітаристських настроїв американського президента В. Вільсона, оскільки ставало все очевиднішим, що поступове нарощування американських збройних сил на фронті повинно було стати тією потугою, яка зрештою схилить шальки терезів у війні на користь Антанти [7, с. 31; 27, р. 533].

Ще 14 лютого 1916 р. провідний радник американського президента із зовнішньополітичних питань полковник Е. Хауз на нараді з прем'єр-міністром та чільними членами британського уряду запропонував «оголосити Константинополь нейтральним» [2, с. 385; 33, р. 38]. Згодом американська адміністрація знайшла свого однодумця у питанні визначення майбутнього статусу османської столиці та Проток в особі нового британського статс-секретаря із закордонних справ А. Бальфура, призначеного на цю посаду у грудні 1916 р. Зокрема полковник Е. Хауз стверджував у своєму щоденнику, що він на зустрічі з А. Бальфуром 28 квітня 1917 р. досягнув з ним консенсусу щодо майбутнього Константинополя: «Ми погодились, що його потрібно інтернаціоналізувати» [3, с. 34]. 30 квітня 1917 р. проблема Константинополя та Проток розглядалась на переговорах А. Бальфура з президентом В. Вільсоном та Е. Хаузом. Співрозмовники погодились, що Константинополь та Протоки повинні інтернаціоналізуватись, й Османська імперія в результаті війни швидше за все втратить ці території, які тоді будуть передані під міжнародний контроль [33, р. 39; 37, р. 55].

Характерно, що вашингтонська дипломатія не надто переймалася безкомпромісною позицією російського міністра закордонних справ П. Мілюкова щодо Константинополя та Проток. Американський посол у Петрограді Віншіп наголошував у своїх повідомленнях до Вашингтона, зокрема від 8 травня 1917 р., що «чітко зрозуміло, що Мілюков, який завжди був прихильником вирішення питання Дарданелл і Босфору (на користь Росії – авт.), висловлює лише його особисту думку, а не безпосередньо Тимчасового уряду» [33, р. 39]. Крім того, цей дипломат звернув увагу на те, що російські соціалісти наголошують, що «вони

повинні боротися не лише проти Леніна, але також проти захисника анексії Дарданелл Мілюкова» [33, р. 40].

Британська дипломатія, яка мала значні інтереси в питанні Чорноморських проток і потужні важелі впливу на вирішення цієї проблеми, внаслідок остаточної відмови Росії від анексії Проток, а також вимог американської дипломатії, змушена була шукати нові підходи розв'язання цього вузла суперечностей. Цікаво, що в той самий день, коли було оприлюднено більшовицьке звернення до мусульман 20 листопада 1917 р., в якому стверджувалось, що Константинополь має залишитись в руках мусульман, британський прем'єр-міністр Д. Ллойд Джордж у розмові з радником американського президента полковником Е. Хаузом наголосив, що його уряд згоден на інтернаціоналізацію Босфору та Дарданелл, тобто підпорядкування їх міжнародному контролю [37, р. 69]. Щоправда, ці дипломати не конкретизували форми та засоби такого контролю. 20 грудня 1917 р. Д. Ллойд Джордж заявив, що «оскільки Росія (більшовицька – авт.) вступила в сепаратні переговори (з німцями – авт.), вона позбавляється будь-якого права на Константинополь (та Протоки – авт.)» [33, р. 45].

Вихід Росії з війни та її розпад створили цілком нову геополітичну ситуацію у Східному Середземномор'ї. Для Великої Британії та Франції вимальовувались перспективи встановлення їхнього цілковитого домінування у цьому регіоні. Безумовно, контроль над Чорноморськими протоками мав би для цього важливе значення. Але після того, як Росія тимчасово зійшла з авансцени світової політики на Близькому Сході, все чіткіше окреслювались суперечності між Лондоном та Парижем, що заважало їм узгодити, спільну позицію стосовно врегулювання проблеми Проток [33, р. 51].

Босфор та Дарданелли були надто важливою як у економічному, так і особливо, військово-політичному значенні транспортною артерією, щоб Лондон чи Париж могли погодитись на контроль над ними свого найближчого союзника, який дедалі все більше сприймався як конкурент [33, р. 74]. Як влучно писав американський дипломат Ф. Полк полковнику Е. Хаузу з Парижа, під час мирної конференції, тривалий час було незрозуміло хто отримає мандат на Константинополь, однак очевидним ставало те, що Велика Британія та Франція дуже хотіли б цього, й тому, навряд чи вони дозволять це один одному зробити [29, р. 634-635].

У спільному меморандумі країн Антанти «Цілі війни й умови миру» від 22 грудня 1917 р., який можна розглядати як її офіційну позицію, недвозначно констатувалося, що «необхідно встановити вільне сполучення вздовж та поперек Проток» [40].

Водночас США разом із збільшенням своєї ваги у війні все чіткіше акцентували увагу на тому, як заявив американський представник на міжсоюзницькій конференції полковник Е. Хауз 1 грудня 1917 р., що «американські солдати борються не задля того, щоб якась із держав задовільнила свої егоїстичні цілі... й насамперед щодо загарбання територій у Малій Азії» [33, р. 41].

Президент США В. Вільсон 8 січня 1918 р. представив Конгресу оптимальні, на його думку, умови мирного врегулювання, відомі, як знамениті 14 пунктів. У дванадцятому положенні, яке стосувалось Османської імперії, наголошувалось: «Турецькі частини Оттоманської імперії у сучасному її складі повинні здобути

забезпечений і міцний суверенітет, але інші національності, що нині знаходяться під владою турок, повинні отримати недвозначну гарантію існування й непорушні умови автономного розвитку. Дарданелли повинні бути постійно відкриті для вільного проходу суден і торгівлі всіх націй під міжнародними гарантіями» [17; 18]. Згодом напередодні Паризької конференції американська дипломатія публічно наголосила, що буде заперечувати проти безпосередніх анексій османських теренів країнами-переможцями [33].

Щоправда, держсекретар Р. Лансінг у службовому меморандумі, складеному 21 вересня 1918 р. для президента В. Вільсона, зауважував, що Туреччина має зберегти Анатолію, але бути позбавлена своїх європейських володінь. Константинополь, згідно з цим документом, повинен знаходитись під міжнародним протекторатом, а Протоки – інтернаціоналізуватися [5, с. IX; 37, р. 90]. Американський дипломат вважав, що було б доцільно створити міжнародну комісію, яка б здійснювала цей «міжнародний протекторат» над Константинополем, й водночас займалась «регулюванням і контролем над мореплаванням у Дарданеллах» [11, с. 146]. Р. Лансінг зауважував, що ці функції може виконувати й одна з держав, діючи за міжнародним мандатом. Радник президента США полковник Е. Хауз у кінці жовтня 1918 р., даючи офіційне пояснення дванадцятого пункту В. Вільсона, який стосувався Османської імперії, заявив: «Зрозуміло, що Протоки та Константинополь, хоча й можуть номінально залишатись турецькими, але повинні бути поставлені під міжнародний контроль. Цей контроль може бути колективним або доручений одній з держав у якості мандатарія Ліги (націй – авт.)» [11, с. 146].

Таким чином, можна помітити, що хоча дипломатія країн Антанти мала розбіжності щодо проблеми визначення статусу Константинополя, однак Лондон, Париж та Вашингтон мали цілковитий консенсус в тому, що необхідно унеможливити в майбутньому закриття для них Босфору та Дарданелл, бо це під час світової війни завдало їм величезних економічних і особливо військово-політичних збитків.

Отже, значний вплив на ситуацію у регіоні Середземномор'я в період Першої світової війни мала політика США. Президент В. Вільсон наполягав на свободі мореплавства, в тому числі Босфором і Дарданеллами, їх нейтралізації та міжнародного контролю за функціонуванням цих важливих комунікацій. Саме до таких підходів зрештою схилилась Антанта на завершальному етапі війни, в тому числі під час укладання Мудроського перемир'я з Османською імперією [15] та переговорів з Німеччиною стосовно підписання Комп'єнського перемир'я. [14] Такі визначальні тенденції окресляться й на Версальській конференції 1919 – 1920 рр.

Література

1. Американские президенты: 41 исторический портрет от Джорджа Вашингтона до Билла Клинтона. – Ростов на Дону, 1997. – 640 с.
2. Архив полковника Хауза. Избранное в двух томах. – М., 2004. – Т. 1. – 602 с.
3. Архив полковника Хауза. Избранное в двух томах. – М., 2004. – Т. 2. – 744 с.
4. Иванов Л. Н. Морская политика и дипломатия империалистических держав. – М., 1964. – 444 с.
5. Ключников Ю. Севр и Лозанна. К дипломатической истории договоров. // Севрский мирный договор и акты подписанные в Лозанне. – М., 1927. – С. III-LIV.

6. Лемин И. М. Внешняя политика Великобритании от Версаля до Локарно. 1919–1925. – М., 1947. – 488 с.
7. Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. – М., 1937. – Т. 1. – 655 с.
8. Лукач І. Б. Доктрина Монро в латиноамериканській політиці США (1895–1917 рр.): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 “Всесвітня історія” / Лукач Ілона Бейлівна. – Київ, 2016. – 16 с.
9. Машевський О., Черняєв В. Американсько-британська військово-морська співпраця в період Першої світової війни // Європейські історичні студії. – 2015. – № 2. – С. 216-230. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eustudies.history.univ.kiev.ua/files/v2/Europeys_ki_istorychni_studii_nomer_2.pdf.
10. Машевський О. П. Проблема Чорноморських проток у міжнародних відносинах (1870 р. – початок 1920-х рр.) / О. П. Машевський. – К., 2009. – 792 с.
11. Миллер А. Ф. Турция. Актуальные проблемы новой и новейшей истории. – М., 1983. – 277 с.
12. Милуков – дипломатические представители России при союзных державах. Циркулярная телеграмма. 18 апреля / 1 мая 1917 г. // Константинополь и Проливы. – М., 1923. – Т. I. – № СССХХVIII. – С. 485-486.
13. Никонов А. Д. Вопрос о Константинополе и Проливах во время первой империалистической войны. 1914–1915: дисс... канд. ист. наук. – М., 1948. – 254 с.
14. Перемирие между союзниками и Германией, заключенное в Компьенском лесу близ Ретонд. 11 ноября 1918 г. // Мировые войны XX века. Книга 2. Первая мировая война. Документы и материалы. – М., 2002. – С. 456-459.
15. Перемирие между союзниками и Турцией. 30 октября 1918 г. // Мировые войны XX века. Книга 2. Первая мировая война. Документы и материалы. – М., 2002. – С. 452-453.
16. Фей С. Происхождение мировой войны. – М., 1934. – Т. 1. – 338 с.; Т. 2. – 368 с.
17. Четырнадцать пунктов Вильсона об условиях мира. Из его послания Конгрессу 8 января 1918 г. // Международные отношения и внешняя политика СССР. Сб. документов. – М., 1957. – № 22. – С. 53-54.
18. Четырнадцать пунктов президента Вильсона. // Ллойд Джордж Д. Правда о мирных договорах. – М., 1937. – Т. 1. – С. 71.
19. Шпилькова В. И. Империалистическая политика США в отношении Турции. – М., 1960. – 152 с.
20. Шталь А. Прорыв «Гебена» и «Бреслау» в Черное море. // Кто должник. Сб. документированных статей. – М., 1926. – С. 149-167.
21. Anderson M. S. The eastern question. 1774–1923. – London, 1965. – 436 p.
22. Blake N. M., Barck O. The United States in its world relations. – New York-Toronto-London, 1960. – 840 p.
23. Bobroff R. P. Roads to the Glory. Late Imperial Russia and the Turkish Straits. – London-New York, 2006. – 251 p.
24. Chirovsky N. An introduction to the Russian history. – New York, 1967. – 229 p.
25. Churchill W. The world crisis. 1911–1914. – London, 1923. – 229 p.
26. David W. D. European diplomacy in the Near Eastern question, 1906–1909. – Urbana, 1940. – 124 p.
27. Edwards J. H. David Llooyd George. The man and the Statesman. – New York, 1929. – 705 с.
28. Elkus – Lansing. Constantinople, March 23, 1917. // Papers relating to the foreign relations of the United States. 1918. Supplement 2. The World War. – Washington, 1933. – P. 542-544.
29. Frank – House. Paris, August 20, 1919. // Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1919. The Paris Peace Conference. – Washington, 1946. – Vol. XI. – P. 634-635.
30. Fuad A. La Question des Détrois. – P., 1928. – 191 p.
31. Golicz R. The Russians shall not have Constantinople // History today. – 2003. – September. – Vol. 53. – Issue 9. – P. 39-45.
32. Guinn P. British strategy and politics 1914 to 1918. – Oxford, 1965. – 358 p.
33. Howard H. Turkey, the Straits and U.S. Policy. – Baltimor-London, 1974. – 331 p.

34. Kent M. The Great Powers and the End of the Ottoman Empire. – London-Boston-Sydney, 1984. – 237 p.
35. Kilic A. Turkey and the world. – Washington, 1959. – 224 p.
36. Landman J. H. New outline-history of the world since 1914. – New York, 1946. – 368 p.
37. Laurence E. United States policy and partition on Turkey, 1914–1924. – Baltimore, 1965. – 426 p.
38. Link A. Wilson the Diplomatist. A look at his major foreign policies. – Baltimor, 1957. – 165 p.
39. Macfie A. L. The straits question 1908–36. – Saloniki, 1993. – 239 p.
40. Memorandum Submitted December 22, 1917. The War Aism and Peace Terms it Suggests. // Papers Relations of the United States. 1919. The Paris Peace conference. Vol. I. – Washington, 1942. – № 887. – P. 52.
41. Morgentgau H. Ambassador Morgenthau's story. American Ambassador at Constantinople from 1913 to 1916. – New York, 1918. – Chapter XI. Germany forcer Turkey into the war. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/comment/morgenthau/Morgen11.htm>.
42. Morgenthau H. Ambassador Morgenthau's story. American Ambassador at Constantinople from 1913 to 1916. – New York, 1918. – Chapter V. – Wangenheim smuggles the Goeben and the Breslau through the Dardanelles. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://net.lib.byu.edu/~rdh7/wwi/comment/morgenthau/Morgen05.htm>.
43. Perot on the Inquire: Its Scope and Method. March 20, 1918 // Papers Relations of the United States. 1919. The Paris Peace conference. Vol. I. – Washington, 1942. – № 887. – P. 69.
44. Renzi W. A. Great Britian, Russia and the Straits, 1914–1915 // The Journal of Modern History. – 1970. – March. – Vol. 42. – № 1. – P. 1-20.
45. Roland G. Pan-germanism. – Boston-New York, 1913. – 313 c.
46. Shotwell J. T. A short history of the question of Constantinople and the Straits. // International Concitiation. – 1922. – November. – № 180. – C. 463-527.
47. Smith C. J. Great Britian and the 1914–1915 Straits Agreement with Russia: The British Promise of November 1914 // The American Historical Review. – 1965. – July. – Vol. 70. – № 4. – P. 1015-1034.
48. Warth R. D. The allies and the Russian revolution. From the fall of the monarch to the peace Breast-Litovsk. – London, 1954. – 294.

Надійшла до редколегії 09.07.2016

Oleg Mashevskiy, Sc. D. (History), Professor, Head of the Department of Modern and Contemporary History of Foreign Countries Faculty of History Kyiv National Taras Shevchenko University.

AMERICAN POLICY IN BLACK AND MEDITERRANEAN SEA BASINS DURING THE WORLD WAR I

***Abstract.** In this paper we intent a source-based analyze of the main directions of American policy in Black and Eastern Mediterranean Sea basins during the World War I (WWI). We emphasized that the United States taking in account their robust economy and a large commercial fleet were highly interested in freedom of maritime navigation, especially in Bosphorus and Dardanelles straits.*

Before entering the WWI, the USA conducted an intense diplomatic policy in this region due to American ambassador in Constantinople Henry Morgenthau brilliant efforts: he kept abreast of course of events and informed regularly Washington, D.C. Noteworthy, the USA not only maintained their diplomatic connections with Porte, but also provided a humanitarian assistance.

After the USA entered the WWI in April 1917, American diplomatic service managed to change substantively a perspective of post-war settlement and insisted heavily that strategically situated Constantinople and Black Sea straits had not to be controlled by any of leading countries. They are ought to be placed under international control to secure a free maritime navigation and to keep the balance of power in Black sea basin, in Asia Minor and in Near East. W. Wilson's policy in this region is examined in the context of his intents not only to protect American national interests but also to prevent world armed conflicts in future, as well as to create an international system of foretelling of wars, aggressive actions of countries or military and political alliances.

Key words: Mediterranean, Black sea, Constantinople, Bosphorus, Dardanelles, the USA.